

D O R I S B A R I Č E V I Ć
Zagreb

B A R O K N O K I P A R S T V O K O D V A R A Ž D I N S K I H
F R A N J E V A C A

BAROCKSKULPTUR BEI DEN FRANZISKANERN IN VARAŽDIN

Die Franziskanerkirche des Hl. Johannes des Täufers in Varaždin hat eine reiche barocke Innenausstattung. Zu Statuen aus Stein gesellen sich zahlreiche Holzskulpturen aus der Zeit von der Mitte des 17. bis zur Mitte des 18. Jahrhunderts. Die chronologische Übersicht und stilistische Analyse der steinernen Statuen der Fassade und des Klosterhofs, sowie der vielen Altäre und der grossen Kanzel mit ihrem Figurenschmuck weist darauf hin, dass hier eine Reihe guter barocker Bildhauer am Werk gewesen ist, unter denen neben einheimischen, grösstenteils Varaždiner Bildhauern, auch herausragende Bildhauer aus Maribor und der österreichischen Steiermark, wahrscheinlich aus Graz, vertreten sind. Dank dieser Werke ist die Franziskanerkirche nicht nur eines der wertvollsten barocken Kunstdenkmäler Varaždins, sie ist auch ein gutes Beispiel jener für die Stadt Varaždin, aber auch für ganz Nordwestkroatien charakteristischen harmonischen Verbindung einheimischer barocker Bildhauerkunst und steirischer Einflüsse, die zusammen jenes spezifische Erscheinungsbild ergeben, das die barocke Bildhauerei Kroatiens eng mit der Kunst der Alpenländer verbindet.

U baroknom kiparstvu sjeverozapadne Hrvatske veliku su ulogu odigrali redovi, s jedne strane svojim uskim vezama s umjetnički visokorazvijenim zemljama u našem neposrednom susjedstvu, a s druge strane nizom dobrih kipara koji su kao redovnici-laici ili svjetovni kipari u službi reda ostvarili brojna djela za crkve i samostane. Sve to vrijedi u osobitoj mjeri za naše franjevce u čijim su crkvama skupljena mnoga kiparska djela koja svojom umjetničkom kvalitetom pripadaju vrhunskim ostvarenjima baroknog stila u našim krajevima. Među njima varaždinska franjevačka crkva Sv. Ivana Krstitelja prednjači brojnošću i ljepotom svojih kipova u drvu i kamenu s posebnim akcentom na domaćim majstorima koji množinom svojih djela predstavljaju onu tipologiju i stil koje smatramo varaždinskim specifikumom u prvoj pol. 18. stoljeća. Stoviše, ta crkva može ovdje stajati reprezentativno za širi kompleks baroknog kiparstva Varaždina i prostrane sfere njegovog utjecaja. Ona, naime, kao temelj proučavanja pruža ne samo djela u drvu i kamenu od sredine 17. do sredine 18. stoljeća nego je i uzor za onaj za hrvatsko barokno kiparstvo tako karakterističan skladni spoj djela domaćih kipara i vrhunskih stranih majstora, koji se međusobno nadopunjuju i zajednički ostvaruju onaj specifični ugođaj koji naš barok povezuje s okružjem srednje Evrope.

Budući da je historijat baroknog inventara franjevačke crkve s datumom nastanka i donatorima već poznat zahvaljujući istraživanjima K. Filića i P. Cvekana¹, težište ovog priloga je na stilskoj analizi kiparstva i na zapažanjima i pretpostavkama o kiparima kojima izvori ne spominju imena. Poštujući čim više kronologiju nastanka kipova, započet ćemo ovaj pregled s dva kamena anđela koja u labilnom stavu klize kosinama raskinutog vijenca zabata nad glavnim portalom. Nastali su vjerojatno istovremeno s tim portalom i njegovim klesanim okvirom između 1650. i 1657. godine. Graditelj crkve bio je majstor zidar Petar Rabba iz Graza, pa možemo pretpostaviti da su iz tog grada snažne umjetničke i obrtničke tradicije bili i klesar portala, pa i kipar kamenih anđela. U tom slučaju radilo se po svoj prilici o jednom od brojnih gornjotalijanskih kipara koji u 17. stoljeću dominiraju kiparstvom cijele austrijske Štajerske i njezinog glavnog grada Graza². Među brojčano malom skupinom kamene plastike iz vremena oko sredine 17. st. ovi anđeli svojom ljepotom i kvalitetom zavređuju posebno istaknuto mjesto.

Propovjedaonica, apostol

Nešto kasnije, godine 1669., franjevci su u središte samostanskog klaustura postavili kameni stup s kipom Bogorodice na koju se odnosio još postojeći zapis na stupu AD HONOREM DEIPARAE ERECTA 1669. Sudeći po nazivu »Deipara« – tj. Bogorodica – radilo se o kipu Marije s djetetom Isusom, koja se u 17. stoljeću najčešće prikazivala na dva načina, sjedeći na pristolju s djetetom u krilu, ili stojeći na oblaci- ma ili polumjesecu s djetetom na jednoj ruci. Varaždinski je kip još vidio hrvatski povjesničar Ivan Kukuljević kada je 1891. godine pribilježio gore citirani natpis³. Danas ga više nema, a sudbina mu je nepoznata, a na stupu s anđeoskim kapitelom iz vremena nastanka stoji sada kameni kip sv. Franje Asiškog. Znatna oštećenja površine kamena otežavaju stilsku atribuciju, ali se čini da se radi o djelu varaždinskog kipa- ra 17. stoljeća Ivana Jakoba Altenbacha⁴. Taj najveći varaždinski kipar tog vreme- na bio je visoko cijenjen umjetnik i tražen na širokom području sjeverne Hrvatske sve do Zagreba. Altenbach je bio kipar u drvu i kamenu, što je rjeđa pojava među našim baroknim majstorima. U samom Varaždinu i široj okolici nažalost nije saču- van nijedan Altenbachov drveni oltar i tragovi njegove djelatnosti u toj tehnici su ri-

Oltar Sv. Ane – Sv. Agata

jetki. Najznačajniji sačuvani ansambl su četiri pokrajnja oltara u isusovačkoj crkvi Sv. Katarine u Zagrebu za koje postoji zanimljiva arhivska građa⁵. Na temelju tih arhivskih dokumentiranih djela Altenbachu se mogu pripisati razmjerno brojni kamenerni kipovi. Među njima ljepotom i kvalitetom ističu se veliki kamenerni kipovi sv. Franje i sv. Antuna Padovanskog, kao i sv. Ivana Krstitelja u nišama fasade varaždinske franjevačke crkve. Nalazimo ih i u široj i užoj okolici grada, kao npr. Zalosna Gospa u Biškupcu, Nebeska kraljica u Čakovcu, Žalosna Marija u Jalžabetu, ali i kipovi u Lepoglavi, Križevcima, Gradecu, Sv. Ivanu Zelini i drugdje. Altenbachovi visoko kvalitetni kipovi na razmeđu manirizma i baroka svjedoče o njegovoj pripadnosti višim slojevima suvremenog alpskog kiparskog kruga.

O inventaru ranijeg 17. stoljeća, koji je sav izgorio u požaru 1665. godine, nije poznato ništa osim patrocinja, tj. poznato je kojim su svecima bili posvećeni ti davno nestali oltari. Nakon skoro dvadesetgodišnje obnove crkve započelo je njezino postepeno uređenje novim crkvenim namještajem. Čini se da je kao prva postavljena propovjedaonica danas najveća i najreprezentativnija iz 17. st. u sjeverozapadnoj Hrvatskoj.⁶ Nastala je poslije 1670. godine pomoću legata varaždinskog trgovca Kristofa Neustettera kao remek-djelo manirističkog stila u našim prostorima ne samo oblicima svoje arhitektonske konstrukcije s uglatom govornicom i vosokim krovicom te bogato raščlanjenim ploham, nego prvenstveno pozlaćenom i posebnom ornamentikom hrskavice koja buja prekrivajući sve njezine dijelove. Kipovi apostola između stupića s vinovom lozom na govornici i podestu, kao i brojni kipovi krovica sputana stava i izraza, tipični su predstavnici manirističkog shvaćanja plastike kao nenaglašenog dijela cjeline. Ako tim kipovima tražimo tipološke srodnike ili stilske paralele, naći ćemo ih najprije u plastici nešto mlađe propovjedaonice u pavlinskom Olimju, što bi značilo da u Varaždinu ne možemo isključiti djelovanje nekog možda pavlinskog kipara 17. stoljeća.

O kvaliteti oltara tog vremena kojima se davno zameo trag danas ipak još svjedoče dvije prekrasne svetice (oko 66 cm) smještene naatici oltara sv. Ane koji je prislonjen na lijevi zid svetišta. Pravilna ljepota lica i šumeći nabori koji u vijugama okružuju krhka tijela izraz su kasnog manirizma u slijedu vrhunskih kipara alpske regije. Kao mogući uzor dolazi u obzir štajerski kipar Bartolomej Bluemberger svojim djelima iz ranije faze kada je bio kipar u Eibiswaldu na granici austrijske Štajerske,⁷ a poznata su mu i djela za Sloveniju.⁸

Sam oltar sv. Ane, impozantan i dekorativan, doima se kao konglomerat raznih dijelova oltarne arhitekture iz prve pol. 18. st. s proizvoljno apliciranim ornamentalnim detaljima raznih stilskih faza. Od njegovih velikih kipova ističe se kvalitetom sv. Zaharija s dvorogom kapom židovskog svećenika koji tipološki podsjeća na kipove glavnog oltara svojom nesumnjivo dobrom kvalitetom.

Veličanstveni retabl glavnog oltara svojom bogatom raščlambom i slikovitim dubinskim perspektivama izrađen je prema nacrtu franjevca Kristofora Zettla rodom iz Münchena. Stolarske je radove izveo neki mariborski stolar, možda Herman Sulz ili Matija Simon koji u to vrijeme rade dijelove namještaja za franjevačku crkvu. Radovi na oltaru tekli su od 1698.–1702. godine, a tek 1715. obojio ga je i pozlatio zajedno s kipovima zagrebački slikar Joakim Shidt. Samostanski izvori napominju da je kipove rezbario i postavio na oltar jedan mariborski kipar, ne navodeći mu ime. Najbolji poznavalac mariborske barokne plastike, dr. Sergej Vrišer, došao je do zaključka da se radi o kiparu Franji Kristofu Reissu.⁹ On iz Leibnitza dolazi u Maribor gdje djeluje između 1692.–1711. g. kao jedan od najistaknutijih kipara tog grada koji se već sasvim oslobodio tradicije 17. st. ostvarujući svetačke likove koji su u već tumaći psihičkog raspoloženja u duhu baroka. Tako i brojne kipove varaždinskog oltara, koji svojim golemim dimenzijama u njegovu opusu zauzima posebno mjesto, odlikuje formalna ljepota i efektno drapirana odjeća, koja se mekano slijeva niz tijela i slikovito mreška i vijuga. Karakteristični za Reissa su osobito

kipovi susreta Marije i Elizabete u središtu atike svojim živim međusobnim komuniciranjem, a i veliki anđeli na segmentnim lukovima gređa koji su svojom gracilnom ženstvenošću tipični za osobni stil tog umjetnika. Podatak P. Cvekana da je za svećenička sjedišta u svetištu, koja su bila djelo mariborskog stolara Matije Simona, neki neimenovani mariborski kipar 1704/05. godine rezbario šest anđela gotovo se sigurno također odnosi na Reissa pa je tim više za žaljenje da se ti kipovi nisu sačuvali.¹⁰

Protaklo je zatim tridesetak godina dok se u franjevačkoj crkvi ponovno pojavio jedan strani kipar, i to oltarom sv. Antuna Padovanskog u srednjoj pokrajnjoj kapeli s lijeve strane lađe. Postavljen je 1739. godine darovima dobročinitelja i zauzimanjem lektora teologije o. Kajetana Zangerera. Njegovi kipovi sv. Ivana Nepomuka i sv. Franje Ksaverskog do tordiranih stupova¹¹ kao i Marija s djetetom i veliki anđeli na gređu atike već na prvi pogled odaju majstora visokog likovnog dometa i stilskih karakteristika koje vode najvjerojatnije u Graz, umjetničko središte kojem je sjeverozapadna Hrvatska tendirala u vrijeme baroka. Isti je kipar postavio i kip Marije Skapularske na istoimeni oltar na desnoj strani lađe. Neke značajke, poput reza lica

Glavni oltar – Sv. Pavao

s teškim očnim kopcima i specifičnim oblikom usana, ili način na koji su vješto rezbareni čipkasti rubovi misnica ljevkašto zalelujani i izvrnuti imaju svoje paralele na kipovima glavnog oltara župne crkve u Malečniku blizu Maribora, dokumentiranom djelu gradačkog kipara Ivana Matije Leitnera.¹² Rodom iz Bavorske taj je kipar djelovao u Grazu između 1723. i 1763. godine, ali uvijek u sjeni jačih konkurenata, Josipa Schokotnika i Filipa Jakoba Strauba.¹³ Naručitelji su cijenili njegov smisao za dramatične efekte plastike u drvu i kamenu, što mu je očito pribavilo i narudžbe na širem području slovenske Stajerske, pa vjerojatno i u crkvi varaždinskih franjevaca.

Svi ostali pokrajnji oltari franjevačke crkve, njih pet, nastali su između 1725. i 1748. godine i identične su konstrukcije, dok svi njihovi brojni kipovi potječu od istog kipara ili radionice. Radi se tu o većoj skupini djela domaćih majstora, posebno jednog kipara koji na svoj specifičan način predstavlja varaždinsko kiparstvo prve pol. 18. stoljeća. Uvjetovano dimenzijama pokrajnjih kapela arhitektura svih tih retabla je uska i visoka, s efektno raščlanjenim atikama i mnoštvom vješto rezbarenih ornamentalnih i dekorativnih ukrasa. Svi se kipovi odlikuju jednakim, lako pre-

Oltar Sv. Antuna – Sv. Ivan Nepomuk

poznatljivim značajkama u kojima najvjerojatnije prepoznajemo stila rezbarenja varaždinskog kipara Ivana Adama Rosembergera. Zaključujemo to na temelju tipološke sličnosti s kamenim kipom sv. Ivana Nepomuka (sada u lapidariju Gradskog muzeja) što ga je taj kipar isklesao oko 1715. godine po narudžbi gradske općine za južni most preko grabišta, pa je na račun toga 1719. g. dobio pravo građanstva.¹⁴ Premda dosta oštećen, taj kameni kip pruža još dovoljno stilskih podataka da se komparacijom mogu ustanoviti sličnosti s drvenom plastikom na pokrajnim oltarima crkve Sv. Ivana Krstitelja. Svi ti sveci i svetice, redovnici i redovnice, kraljevi i mučenici odlikuju se ritmiziranim pokretima vitkih tijela uskih ramena i dugačkih udova, s diskretnim baroknim patosom koji je naglašen pregibom u struku i izražajnom gestikom finih tankih ruku. Kostimi su obogaćeni nizom vješto rezbarenih i maštovitih ukrasnih detalja, s akcentuiranom kadencom slojevito na boku drapiranih nabora, ispod kojih istaknuta noga nateže tkaninu. Kipovi te varaždinske radionice zastupljeni su na pet bočna oltara franjevačke crkve u Varaždinu u širokom dijapazonu ikonografskih likova koje uza svu raznolikost, uvjetovanu načinom odijevanja, pove-

Oltar Sv. Barbare – Sv. Katarina

zuju ne samo gore istaknute opće karakteristike nego i srodne odlike crta lica ovalna oblika s oštro modeliranim visoko položenim jagodicama, ukošenim očima pod visokim lukom obrva, ravnim na vrhu zašiljenim nosom i širokim, sroljiko rezanim usnicama. Kosa i brada obrađeni su u tankim okruglim pramenovima, koji slobodno padaju na mršava ramena. Kada ikonografija uvjetuje djelomično obnaženo tijelo, kao što je to slučaj s kipom sv. Sebastijana na konzoli pred svetištem, primjetno je da je kipar u svom nastojanju oblikovanja realističnih anatomske forme imao znatne teškoće, ali su te i poneke druge slabosti tog kiparstva uspješno nadoknađene ekspresivnošću izraza. To varaždinsko kiparstvo, koje je dalo biljeg ne samo crkvama i kapelama samog grada (npr. glavni oltari u kapelama Sv. Vida i Sv. Florijana ili bočni oltar Sv. Ignacija u crkvi Sv. Marije) nego i šire okolice (glavni oltar župne crkve i dvorske kapele u Klenovniku, te mnogi drugi) nije se sasvim oslobodilo obilježja pokrajinske umjetnosti, ali se u svojim najboljim djelima – kipovima Ivana Adama Rosembergera – na bočnim oltarima franjevačke crkve približava tokovima alpskog i subalpskog kiparstva na višoj razini kvalitete. O tome je najbolje svjedočio restaurirani kip sv. Katarine s oltara sv. Barbare koji je profinjenom i plemenitom ljepotom predstavljao varaždinsko kiparstvo na izložbi »1000 godina hrvatske skulpture« (Zagreb, 1991).¹⁵ Rosembergerov tip svetačke figure nasljeđivao se u lokalnoj tradiciji do sredine 18. stoljeća u mnogim varijantama, sve do razine pučkog rezbarstva. Formulacije skulpture koja ima svoje izvorište u Varaždinu doživjela je veliku ekspanziju u Međimurju, Podravini, sjeverni dio Hrvatskog zagorja i šire, što svjedoči o velikoj popularnosti varaždinskih kipara tog smjera u prvoj polovini 18. stoljeća, kako samog I. A. Rosembergera tako i njegovih suvremenika i sljedbenika.

SAŽETAK

Franjevačka crkva Sv. Ivana Krstitelja u Varaždinu jedan je od najvrijednijih umjetničkih spomenika tog grada, zahvaljujući u velikoj mjeri brojnim kamenim i drvenim kipovima nastalim od sredine 17. do sredine 18. stoljeća. Posebna vrijednost tog baroknog kiparstva kod varaždinskih franjevaca leži u tome, da veliki dio tih baroknih kipova potječe od domaćih varaždinskih kipara i nosi stilska obilježja vrlo specifična za barokno kiparstvo prve polovice 18. stoljeća u tom gradu. Uz domaće majstore dijelove kipovima ukrašenog crkvenog namještaja izrađivali su i strani kipari iz Maribora i austrijske Štajerske, vjerojatno iz Graza.

Od djela 17. stoljeća treba u prvom redu istaknuti kamenu plastiku portala i fasade kao i samostanskog klaustura. Iz pedesetih godina 17. st. potječu dva kamena anđela na portalu crkve, koji najvjerojatnije potječu od jednog ranobaroknog kipara austrijske Štajerske, dok kipovi u nišama fasade – sv. Franjo, sv. Antun i sv. Ivan Krstitelj – kao i kip sv. Franje Asiškog na stupu usred klaustura – potječu od istaknutog varaždinskog kipara Ivana Jakoba Altenbacha, koji u posljednjoj četvrtini 17. st. razvija svoju razgranatu djelatnost kao jedan od najboljih domaćih kipara tog vremena u sjevernoj Hrvatskoj. Od crkvenog namještaja 17. stoljeća sačuvana je samo velika reprezentativna propovjedaonica iz vremena oko 1670. godine, koja oblicima svoje arhitektonske konstrukcije i gustom hrskavičnom ornamentikom predstavlja tipično djelo manirizma. Njezini brojni kipovi imaju srodnosti s plastikom propovjedaonice u crkvi pavlinskog samostana u Olimju, što možda upućuje na pavlinskog kipara. Također iz 17. st. sačuvale su se dvije svete, sada smještene naatici znatno mlađeg oltara sv. Ane. Njihov stav, tip lica i tok nabora sasvim očito derivira iz štajerskog kiparstva naglašenih manirističkih značajki po uzoru na kipara Bartolomeja Bluembergera.

Veličanstveni glavni oltar nastao 1698–1702. godine nastao je sa svoje tri menze i golemim dvokatnim retablom po nacrtu franjevca Kristofora Zettla, a polikromirao i pozlatio ga je zagrebački slikar Joakim Shidt. Njegovi brojni izvanredno kvalitetni kipovi potječu od jednog mariborskog kipara i to, prema mišljenju S. Vrišera, od Franje Kristofa Reissa, koji između 1692–1711. g. djeluje u Mariboru kao vodeći kipar grada. Također stranog kipara, vjerojatno jednog od značajnijih kipara Graza, naslućujemo kao majstora pobočnog oltara sv. Antuna Padovanskog iz 1739. godine. Njegovi kipovi, posebno sv. Franjo Ksaverski i sv. Ivan Nepomuk odaju kipara velike likovne kulture i zanatskog znanja. Pripisati mu možemo i kip Marije Škapularske na istoimenom oltaru na suprotnoj strani crkvene lađe.

Svi ostali pokrajnji oltari franjevačke crkve, njih pet iz vremena od 1725. do 1748. godine skoro su identične konstrukcije i ornamentike, a i kipovi imaju srodne crte i očito potječu iz iste kiparske radionice. Njihove lako prepoznatljive specifične osobine tipične su za varaždinsko kiparstvo prve polovine 18. st. koje taj svoj stilski biljeg zahvaljuje uglavnom domaćem kiparu Ivanu Adamu Rosembergeru. To specifično varaždinsko kiparstvo koje prodire daleko izvan granica samog grada priključuje se tokovima alpskog kiparstva na višoj razini kvalitete.

BAROCKSKULPTUR BEI DEN FRANZISKANERN IN VARAŽDIN

(Zusammenfassung)

Die Franziskanerkirche des Hl. Johannes des Täufers in Varaždin ist eines der wertvollsten Kunstdenkmäler dieser Stadt. Sie verdankt das unter anderem besonders ihren zahlreichen barocken Statuen aus Stein und Holz, entstanden von der Mitte des 17. bis zur Mitte des 18. Jahrhunderts. Die besondere Bedeutung dieser Bildhauerwerke liegt darin, das sie zu einem grossen Teil von einheimischen Bildhauern stammen und Merkmale aufweisen, die für die barocken Bildhauer Varaždins in der ersten Hälfte des 18. Jhs. typisch sind. Neben einheimischen Meistern wirkten auch Bildhauer aus Maribor und der österreichischen Steiermark, wahrscheinlich aus Graz, an der Vollendung der Inneneinrichtung mit.

Von den Werken des 17. Jahrhunderts sind die Statuen des Kirchenportals und der Fassade, sowie des Klosterhofes bemerkenswert. Die beiden steinernen Engel auf dem Gebälk des Portals stammen aus der Zeit um 1650 und sind wahrscheinlich Werke eines der frühbarocken oberitalienischen Bildhauers der Steiermark. Die Statuen in den Nischen der Fassade dagegen, Franz von Assisi und Antonius von Padua sowie Johannes der Täufer, zu denen sich auch noch die Statue des hl. Franziskus im Klosterhof gesellt, stammen von dem Varaždiner Bildhauer Johann Jakob Altenbach, der im letzten Viertel des 17. Jahrhunderts als einer der bedeutendsten Bildhauer Nordwestkroatiens eine ausgedehnte Tätigkeit entwickelte. Von der Kircheneinrichtung des 17. Jahrhunderts ist nur noch die grosse Kanzel erhalten, die um 1670 entstanden ist und deren architektonische Konstruktion und das üppi-ge Knorpelornament sie als typisches Werk des Manierismus ausweisen. Ihre zahlreichen Figuren haben verwandte Züge mit der Plastik der Kanzel in der Paulinerkirche in Olimje, so dass man den Einfluss der Plastik dieses Ordens nicht ausschliessen kann. Ebenfalls aus dem 17. Jh. stammen zwei schöne weibliche Heilige auf dem Altar der Hl. Anna, die offensichtlich von der steirischen Kunst des ausgehenden 17. Jahrhunderts inspiriert sind und durch ihre manieristischen Züge an die Werke von Bartholomäus Bluemberger erinnern.

Der monumentale Hauptaltar ist 1698–1702 entstanden, nach einem Entwurf des Franziskaners Christophorus Zettl, und wurde erst 1715 von dem Zagrebe Maler Joachim Shidt gefasst und vergoldet. Seine zahlreichen vorzüglichen Figuren

stammen von einem Bildhauer aus Maribor, nach Ansicht von S. Vrišer von Franz Christoph Reiss, der zwischen 1692–1711 der führende Bildhauer von Maribor war. Ebenfalls von einem fremden Bildhauer, wahrscheinlich einem der bedeutenderen Grazer Meister, stammt der Seitenaltar des Hl. Antonius von Padua aus dem Jahr 1739. Seine Statuen, besonders Franz Xaver und Johannes v. Nepomuk weisen auf einen Bildhauer von solidem handwerklichen Können und gewählter Formensprache hin. Demselben Bildhauer kann man auch die Statue der Rosenkranzmadonna auf dem gegenüberliegenden Seitenaltar zuschreiben.

Alle anderen Seitenaltäre der Franziskanerkirche, fünf an der Zahl, entstanden zwischen 1725 und 1748, sind fast identisch gestaltet und passen sich hoch und schmal den Seitenkapellen an. Auch die Figuren weisen mit gewissen Abweichungen fast die gleichen Merkmale auf und stammen offensichtlich aus derselben Bildhauerwerkstatt. Ihre spezifischen Kennzeichen sind typisch für Varaždiner Bildhauerwerke der ersten Hälfte des 18. Jahrhunderts und sind vom Stil des einheimischen Bildhauers Johannes Adam Rosemberger geprägt. Diese typischen Merkmale der Varaždiner Bildhauerei erfahren eine grosse Ausbreitung, weit über die Grenzen der Stadt und ihrer Umgebung hinaus, und sind in der Tradition der alpenländischen barocken Bildhauerkunst verwurzelt.

L I T E R A T U R A

1. K. FILIĆ, Franjevci u Varaždinu. Varaždin 1944.
P. CVEKAN, Djelovanje franjevaca u Varaždinu. Varaždin 1978.
2. R. KOHLBACH, Steirische Bildhauer. Graz 1956.
3. I. KUKULJEVIĆ SAKCINSKI, Nadpisi sredovječni i novovjeki u Hrvatskoj i Slavoniji. Zagreb 1891.
4. D. BARIČEVIĆ, Varaždinski kipar Ivan Jakob Altenbach. Peristol br. 25, Zagreb 1982.
5. Z. HERKOV, Građa za povijest umjetnosti. Iz spisa zagrebačkih isusovaca iz XVII. stoljeća. Bulletin Zavoda za likovne umjetnosti JAZU, X, 1–2, Zagreb 1962.
6. D. BARIČEVIĆ, Propovjedaonice 17. st. u sjeverozapadnoj Hrvatskoj. (magistarska radnja, rukopis) Zagreb 1965.
7. R. KOHLBACH, o. c., poglavlje Eibiswald
8. S. VRIŠER, Baročno kiparstvo na slovenskem Stajerskem. Maribor 1963.
9. S. VRIŠER, Vezi med baročnimi kiparji Stajerske in Varaždina. Varaždinski zbornik 1181–1981, Varaždin 1983.
10. P. CVEKAN, o. c., str. 93.–94.
11. Zbog visoke umjetničke kvalitete restaurirani je kip sv. Franje Ksaverskog bio izložen na izložbi »1000 godina hrvatske skulpture« – usp. katalog izložbe, str. 93.
12. S. VRIŠER, Baročno kiparstvo . . . , str. 50. i 173.
S. VRIŠER, Mariborski baročni kiparji. Zbornik za umetnostno zgodovino, N. V. IV, Ljubljana 1957.
13. R. KOHLBACH, o. c., str. 192.–193, poglavlje Johann Mathias Leitner.
14. K. FILIĆ, Stari svetački spomenici grada Varaždina. Hrvatsko jedinstvo, br. 27, 1944.
I. LENTIĆ-KUGLI, Nekoliko podataka o varaždinskim kiparima 18. stoljeća. Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske, g. XVIII., br. 4, Zagreb 1969.
15. Katalog izložbe »1000 godina hrvatske skulpture«, Zagreb, 1991.

Primljeno: 1992. 2–18